

Slovníške in pravopisne drobtine

KAKO PIŠEMO IN IZGOVARJAMO ARABSKA IMENA

Imena iz izvenevrópskih jezikov, ki ne uporabljajo latinice, pišejo na zahodu fonetično, vsak jezik s svojim pravopisom. Pri Angležih in Francozih je to precej težavno, saj je njihov pravopis kaj malo prikladen za preprosto, a vendar zanesljivo transkripcijo. Italijani in Nemci so v tem pogledu na boljšem. V pomoč so vsem, če že ne znajo tistega jezika, večja leksikalna dela, ki zaznamujejo poleg pisave tudi izvirni izgovor (n. pr. Webster za angleščino, Larousse za francoščino).

Po SP 1950 pišemo tudi Slovenci imena iz izvenevrópskih jezikov fonetično po približnem izgovoru. Podrobnejših navodil SP ne daje; menim pa, da ima tudi vsakdanja, časniška transkripcija namen, posredovati nepoučenemu kar najpravilnejši izgovor, če to premoremo s črkami, ki nam jih nudi latinica. Seveda se bomo ogibali soglasniških in samoglasniških skupin, kakršne so *ch*, *sh*, *ph*, *gh*, *kh*, *eu*, *au*, *ou* in druge podobne; srečujemo jih v pravopisih zahodnih narodov za označbo posameznih soglasnikov ali samoglasnikov, pri nas pa ustvarjajo v vsakdanji transkripciji samo zmedo. Kako naj n. pr. nepoučeni ve, kako naj izgovarja ime Chamoun; po angleških, francoskih, nemških pravorečnih pravilih.

Naši časnikarji so glede transkripcije tujih imen vezani precej na pisane zahodnoevrópske viře; ti pa zaradi okornosti in pogoste dvoumnosti zahodnih pravopisov ne nudijo zadostne opore za zanesljivo pravilno slovensko transkripcijo in zato tudi ne za pravilen izgovor. Odpraviti teh težav pač ni mogoče; dajo se pa olajšati. Naslednje vrste naj s tem namenom zaorjejo ledino na obsežnem področju arabskih imen, s katerimi imamo že nekaj let vsak dan opravka.

Če hočemo razumeti napotke, kako naj pišemo arabska imena po virih iz glavnih zahodnoevrópskih jezikov, moramo poznati osnovna pravila arabskega glasoslovja. Zaradi jasnosti opozorim že tu, da je poudarek pri imenih, ki jih navajam kot primere, označen z ostrivcem (na zahodu pišejo strešico) ali s krativcem: z ostrivcem takrat, kadar je poudarek odvisen od dolžine samoglasnika, s krativcem pa v drugih primerih.

Soglasniki. Arabski *v* je vselej dvoustničen, kakor angleški *w*. Zato bomo tudi mi, prav tako kakor na zahodu, pisali rajši *w*, da bralca opozorimo na to posebnost; torej *Kuwàjt*, *Wádi* (dolina) ali skrajšano *Wad* (Francozi pišejo *Quad* ali *Oued*).

Glasov *h* je v arabščini kar troje: dihnjeni *h*, ki ustreza nemškemu v začetku besede ali angleškemu; velarni, ki je lasten tudi nam in drugim Slovanom, ter hrapavi, ki je značilen n. pr. za švicarsko nemščino. V zahodnih jezikih pišejo *h* samo za dihnjeni glas, za hrapavi *h* pa Angleži, Francozi in Italijani *kh*, Nemci pa *ch* in pišejo n. pr. imeni dveh egiptovskih časnikov *Al Akhbar* ali *Al Achbar* (s hrapavim *h*) in *Al Ahram* (z dihnjenim *h*). Slovenci bomo pisali za vse tri glasove *h*; torej *Al Ahbár* in *Al Ahrám*. Prvo ime pomeni novice, drugo pa piramide. Pisava *Al Akbar*, na katero naletimo včasih pri nas, je seveda napačna; beseda bi pomenila »največji«.

Djebel (gora, gorovje), Djidda (pristanišče Mekke) bomo pisali *Džébel* in *Džidda*, ker ustreza angleška in francoska transkripcija *dj* arabskemu in našemu *dž*. V pogovornem jeziku Egipta in nekaterih drugih pokrajin izgovarjajo *g* namesto knjižnega *dž* in na zahodu transkribirajo večkrat temu ustrezno; n. pr. *Gamál* (lepota) namesto *Džamál*, *Al Gumhúrija* namesto *Džumhúrija*. Ne bomo pogrešili, če se bomo ravnali po tem zgledu.

Posebnost arabščine so tako imenovani emfatični soglasniki *s*, *d*, *t*, *z* in *k*, zamolkli glasovi, ki jih izgovarjajo globoko v grlu in imajo zanje tudi posebne črke. Za transkripcijo emfatičnega *k* rabijo na zahodu vselej *q*. Druge emfatične soglasnike označujejo v znanstveni transkripciji s piko pod črko kot diakritičnim znamenjem, v vsakdanji transkripciji pa sploh ne, ker zanje nimajo latinskih znakov. Menim, da bi ravnali prav, če bi pisali tudi mi tako;

torej n. pr. *Aqaba, Iráq, Farúq, Istiqlál*. Tudi glavno mesto Egipta pišejo Arabci *Qáhira*; beseda pomeni obvladujočo. Vendar se je pisava *Káiro* (z edino pravilnim naglasom na prvem zlogu) že tako udomačila, da je ne bomo preganjali in tudi ne odpravili. Za druge primere pa ni, da bi se črke q izogibali, vendar pa lahko pišemo tudi *k*.

Arabcem sta lastna tudi angleška zveneči in nezveneči *th* iz besed *this* in *think*; na zahodu pišejo zanj *dh* in *th*. Res pa je, da prehaja glas *th* v nekaterih arabskih deželah v navadni *t*, zveneči *dh* pa v *z* in tako bi tudi mi pisali.

Nadaljnja posebnost arabščine sta dva glasova: prvi, ki mu pravijo Arabci »hamza«, kar pomeni stisnjenje (namreč grla), Nemci pa za svoje pravorečje tudi Knacklaut, se v začetku besede izraža kot vzglas, v notranjosti besede pa kot razločen hiat, n. pr. sa'ala, ru'ús, Fu'ád). Drugi pa nastane tako, da stisnemo grlo in skozenj potisnemo zrak. Arabci ga občutijo kot pravi soglasnik in imajo zanj posebno črko »'ajn«. Glasovne zveze s hamzo in ajnom so v arabščini vse prej ko redke; ker pa zanj nimamo latinskih črk in ju povprečen tujec morda niti ne zapazi, ju v vsakdanji rabi sploh ne transkribiramo. Naslednja imena, ki se v arabščini vsa začenjajo z ajnom, pišemo torej tako, kakor da bi se začenjala s samoglasnikom: *Aden* (britanska kolonija), *Omán* (arabski sultanat), *Al Alam* (ime maroškega časnika, ki pomeni svet, -á), *Abdulláh* (služabnik božji), *Abdurrahmán, Arab* (Arabec), *Aziz* (ljub, drag), *Omar, Osmán*. Sredi besede med vokaloma pa: *Sáid* (srečen, Srečko), *Saúd* (zelo srečen). Potemtakem je edino pravilen izgovor Ibn Saúd in Saúdska Arabija, s poudarkom na *u*, ne pa Sawd in Sawdska Arabija.

Z *gh* označujejo na zahodu zveneči korelat *k* našemu, velarnemu *h*, kakor ga slišimo često na našem Krasu. Mi bomo pač pisali le *g*, n. pr. *Gazza*.

Drugi arabski soglasniki ustrezajo v izgovoru našim. Posebno je treba omeniti, da rabijo Angleži in Francozi črko »z« za označbo zyenečega sičnika »z«, torej n. pr. *Aziz* za izgovorjeni »azíz«. Pisali bomo torej *Šamún* (in ne Chamoun). Za naš s pišejo na zahodu večkrat *ss*, da bi ga bralec ne zamenjal z zvenečim *z*; mi bomo zapisali samo *s*; n. pr. *Hásara* (lep).

Pisanje dvojnih soglasnikov je v transkripciji arabskih imen posebnega pomena. Z njimi namreč označujejo podaljšane, krepko izgovorjene soglasnike, ki so v arabščini zelo važni; saj često spremenijo besedi pomen: *málaka* n. pr. pomeni imeti v lasti, *mallaka* pa izročiti v last; *kásara* pomeni razbiti, *kassara* pa zdrobiti. Zato bomo tudi mi pisali dvojne soglasnike, kadar naletimo nanje v zahodni transkripciji. Torej: *Ammán* (glavno mesto Jordanije), *Marrákeš, Džidda, Abdulláh, Sídí Bel Abbés. Sídí* ustreza našemu »sveti« ali »šent« v krajevnih imenih; je vulgaren izgovor za knjižni *sájidí*, kar pomeni »moj gospod«. Ustanovitelja isláma imenujemo Slovenci že od nekdaj *Móhamed* in zato ne kaže, da bi ga poslej klicali drugače. Pač pa menim, da bi druge osebe s tem zelo pogostim imenom pisali pravilno arabsko *Muhámmed* ali *Mo-hámmed*. Ime je trpni deležnik glagola *hámada* in pomeni »čaščen«. Iz istega glagola izhajata tudi imeni *Mahmúd* in *Ahmed*.

Samoglasniki: Knjižna arabščina, pisana in v zbornem govoru, pozna samo glavne osnove *a, i* in *u*. V pogovornem jeziku pa lahko rečemo, da sta v arabščini domača tudi samoglasnika *e* in *o* v raznih odtenkih. Tako se glasi arabski člen lahko *al* ali *el*. Kar tu naj bo omenjeno, da se *l* iz člena tako v arabskem izgovoru kakor v zahodni transkripciji z nekaterimi (»sončnimi«) soglasniki asimilirá; n. pr. *Eš Šám* (Damask), *Er Rijád* (glavno mesto Saúdske Arabije), *Es Sabáh* (ime tuniškega časnika, ki pomeni »jutro«).

Sicer pa Arabci samoglasnikov, čeprav imajo zanje posebne drobne znake, ne pišejo, razen v koránu, v pesmih in v učbenikih.

Pri transkripciji samoglasnikov se bomo torej ravnali po zahodnoevropskih virih. Seveda bomo namesto angleških »ee« in »oo« pisali »i« in »u«, namesto francoskega »ou« samo »u«, namesto »y« pa »j« ali v izglasju za soglasnikom »l«; torej n. pr. *Bejrút* ali *Bajrút* (ne Beyrut), *Kuwátli* (ne Kuwaitly ali Kwatli).

V dvoglasnikih pišejo Arabci drugi del s konzonantoma *j* in *w* in bomo tako pisali tudi mi; torej *Husèjn, Bahrèjn, Kuwájt, Fávzi, Fejsal*. Pisava *ai, ei, au* pa naj pomeni, da moramo izgovarjati samoglasnika ločeno, torej *a-u*,

a-i, e-i, ker ju v arabščini loči hamza ali ajn. Seveda ni mogoče dati v naprej navodila, kdaj sta i in u v besedi dvoglasniška; opazil sem pa, da pišejo Nemci za dvoglasniški i često j, kakor predlagam za našo transkripcijo; dvoglasniški u pa transkribirajo Angleži skoraj dosledno w.

V arabščini mnogo pomeni dolžina samoglasnika ali zloga in v zvezi z njo besedni naglas. Dolžina samoglasnika je tako važna, da se dá iz arabske pisave malone vselej razbrati, čeprav Arabci samoglasnikov navadno ne pišejo. Vedeti je treba, da je poudarek besede pri samostalnikih in pridevnikih, torej tudi pri lastnih imenih, na tistem zlogu, ki je zadnji dolgi zlog v besedi; če pa ta dolgega zloga nima, je naglas na prvem zlogu. Za dolgega se šteje zlog, v katerem sledita samoglasniku dva soglasnika ali dvojni soglasnik, ter zlog z dvoglasnikom ali dolgim samoglasnikom. Po tem pravilu postane takoj očitno, da moramo že omenjena imena Husejn, Bahrej, Kuvajt poudariti na zadnjem zlogu, ker je tam diftong.

Težja je stvar, kadar je poudarek odvisen od dolžine enega samega samoglasnika. Zahodni tisk dolžine ne zaznamuje; razbrati se dá samo iz arabske pisave ali iz pomena, ki ga ime ima. Zato tudi ni mogoče dati splošnega navodila za še neznana imena.

Arabi nimajo priimkov, marveč samo ime ter en ali več vzdevkov. Vzdevke označuje lahko sorodstveni odnos, n. pr. *Ibn Saúd* (Saúдов sin), ali pa lastnost, ki jo pripisujejo ali bi jo radi pripisali. Izmed številnih imen in lastnostnih vzdevkov so dokaj pogosti naslednji: *Abdulláh*, *Abdulqádir*, *Abdurrahmán*, *Amín* (zvest), *Azíz* (ljub), *Džàfar*, *Džamál*, *Habíb* (prijatelj), *Hákím* (vladar, oblastnik), *Hakím* (modrijan, zdravnik), *Halíl* (prijatelj), *Hàsan* (lep), *Ibrahím*, *Jazíd*, *Júsuf*, *Karím* (plemenitega srca), *Kemál* (popolnost), *Latíf* (prijeten), *Mahmúd* (častčen), *Màlek* (angel), *Màlik* (kralj), *Murád* (zaželen), *Mašhúr* (znamenit), *Mústafa*, *Nahhás*, *Omar*, *Osmán*, *Sabrij* (potrpežljiv), *Sálih* (pobožen, vrl), *Sálím* (zdrav), *Selím*, *Sulejmán* ali *Solimán*, *Šeríf* (plemenit, vzvišen), *Walíd*, *Zajd*.

Mimo že omenjenih so v dnevnikih poročilih pogosto tudi naslednja zemljepisna imena: *Bagdád*, *Omán* z glavnim mestom *Masqát*, *Hadramáwt* ali *Hadramót*, *Aden*, *Jèmen*, *Asír*, *Nedžd*, *Hedžáz*; v Jordaniji *Náblus* in *Hálibi*; *Aswán* z znamenitim jezem in *Ismailija* v Egiptu. *Suez* pišejo Arabci Suwajs in izgovarjajo tudi Suwés, *Aleksandrija* pa se glasi v arabščini *Iskenderija*.

Slovenci omahujemo med Saúdo in Saúdsko Arabijo; ali bi ne kazalo, da se uprimemo imena *Saúdiya*, kakor imenujejo to deželo Arabci?

V razložitvi arabskega pravorečja sem skušal biti toliko izčrpen, kolikor je potrebno za namene vsakdanje transkripcije in približno pravilnega izgovora arabskih imen ter za razumevanje predlogov, ki sem jih stavil. Popolna pa ta razlaga ni in ne more biti, kar je posebno očitno glede samoglasniških skupin *ai* in *au*, katerih značaj iz zahodnoevropskih virov ne izhaja, in glede poudarka, ki ga ti viri prav tako ne zaznamujejo. Zadrega, v kateri bodo nujno naši časniki in radijski govorniki ob novih imenih, se bo dala odpraviti samo s primerjanjem transkripcij v raznih evropskih jezikih, s poslušanjem izreke tujih radijskih napovedovalcev in komentatorjev na zahodu in na vzhodu ter z uporabo dobrih leksikalnih del. Naj omenim, da prinaša italijanski Treccani, bodisi v sestavkih o arabski zgodovini in civilizaciji ali v opisu posameznih dežel in geografskih pojmov, tudi znanstveno transkripcijo velike večine znanih arabskih imen; z znanstveno transkripcijo pa bo podana tudi naša vsakdanja transkripcija in z njo tudi pravilni izgovor z naglasom vred.

Dragotin Skrinar

PREVAJALSKI POMENKI

Nobeden od prevodov v 3. številki JiS ni brez pomanjkljivosti. Nekatere med njimi so prav hude.

Prvi prevod: nedopustna je zamenjava metafore *sur la grande route qui étendait son long ruban de poussière* s primeru *kakor dolg, prašen trak*; *kakor senčnice*: ne vem, čemu ne *zibelke* (*berceaux*), saj je primera ustrezna; *rame obsijane s soncem*: romanska oblika prisl. dol. nač.; *s srcem polnim*

blažene noči: prevajalec je napravil metonimijo, ki je v originalu ni in ki je zanič; *de la nuit* po moje kaže na izvor sreče, ki ga kaže prevesti s prilastkom, kakor je v originalu, torej: *sreče iz noči*; *z zadovoljnim telesom premišljeval svojo srečo*: ker sta pomožnik in deležnik tako nedopustno zelo oddaljena, človek nehoti napak razume smisel, da je namreč s telesom premišljeval. Razen tega ima original *la chair contente*, kar je prevajalec slabo zadel.

Drugi prevod: poleg nekaterih gornjih napak ima še naslednje: *cesti, vlekoči se brez konca*: deležnik prav zoprno pretrga tok pripovedi; *po klancih za chemins creux* bo pač napak; *hladnica* je slabo kot *senčnica*; *mu je kimalo visoko žitno klasje do kolen*: ta zveza je vendar nemogoča (kimati do kolen). Če je prevajalec mislil velikost, bi bil moral dodati: segajoče do kolen; *žvečiti okus* je res neokusno in nemogoče.

Tretji prevod ima naslednje napake: *razvijala trak* ni najbolje za *eten-dait son long ruban*; *je premleval srečo* je tako slabo kot *žvečiti okus*. Načelno k prevodom pa tole: Mislim, da tudi naš jezik zmore navedeno periodo takšno kot je v originalu. Zato je ni treba kosati na stavka. Vsekakor je takšen izhod dostikrat potreben, mislim pa, da v našem primeru ni.

Stavek bi prevedel takole:

Tako je odhajal po veliki cesti, ki je odmotavala svoj dolgi trak prahu, po koritastih poteh, nad katerimi so se sločila drevesa ko zibelke, po stezah, obraslih z žitom, ki mu je segalo do kolen, s sončnimi žarki na ramenih in jutrnjim zrakom v nosnicah, s srcem, polnim blaženosti iz noči, miren in zadoščen, ter je spotoma podoživljal svojo srečo kakor tisti, ki po kosilu znova okušajo slastnost zaužitih gomoljik.

Cene Kopčavar

Opomba uredništva. Ker obljuba dolg dela, moramo povedati, čigavi so bili prevodi. Prvi je Breznikov iz dokaj zgodnje dobe (1918); *rame obsijane s soncem* so celo tista napaka, proti kateri se v članku vojskuje (romanska raba). Drugi je Vladimira Levstika iz leta 1931, zadnji prevod pa je priredil člankar. Odziv prevajalcev je bil slab, menda je bila perioda pretrd oreh.

A. B.

NA LICU MESTA

Izraz »na licu mesta« je v Slovenskem pravopisu zaznamovan s križcem, kar pomeni, da za knjižno rabo ni dovoljen. Namesto tega naj se rabi prislovnica zveza »na kraju samem«. Zato ne bomo pisali »Na licu mesta smo si ogledali nastalo škodo«, temveč: Na kraju samem smo si ogledali...

»Na licu mesta« je poučen primer, po kako zaviti poti si prisvojimo kak izraz, ki nam ni prav nič potreben. »Na licu mesta« je namreč hrvaški sodni izraz, ki pa je dobesedni prevod latinskega »in facie loci«.

Preko hrvaščine je prišel v knjižno slovenščino marsikateri izraz, ki je tudi v hrvaščini nepotreben. Tako smo segli včasih po kakem hrvaškem germanizmu, v katerem nismo videli nič tujega samo zato, ker smo ga našli v drugem slovanskem jeziku, a izposojati si pri drugih Slovanih je bilo v nekaterih obdobjih zgodovine knjižne slovenščine močno v navadi, čeprav najčešče brez potrebe. Še slabše je bilo seveda, kadar smo segli po taki besedi v drugem slovanskem jeziku, na primer v srbohrvaščini, ki je tudi tu tujka in nepotrebna. Vzemimo za primer glagol predbacivati, ki je v hrvaščini germanizem (nem. vorwerfen), a ga je naš časnikarski jezik jel pred desetletji rabiti, čeprav ni nič boljši od našega žargonskega »naprej metati« namesto očitati, oponašati.

Ivan Tominec

KORISTIL JE NJENO STANOVANJE

Glagol koristiti sodi med naše posredno prehodne glagole, se pravi, da ga nikakor ni mogoče vezati s tožilnikom, marveč samo z dajalnikom: koristim komu, kakor lahko škodujem komu. Potemtakem je gornja zveza povsem napačna. Vzeti bo treba katerikoli drug glagol, tako: uporabljal je njeno stanovanje, okoriščal se je z njenim stanovanjem i. p.

Fr. Jesenovec